

Z P R Á V A

O ČINNOSTI FILOZOFICKÉHO ÚSTAVU SAV ZA ROKY 1953 — 57

Dňa 26. júna 1958 uplynulo päť rokov od uzákonenia Slovenskej akadémie vied; je to päť rokov existencie najvyššej vedeckej ustanovizne na Slovensku, ktorá sústreďuje a organizuje vedecký výskum v jednotlivých vedných oblastiach. Táto skutočnosť je prirodzeným dôsledkom existencie socialistického zriadenia u nás: socializmus z vedy vyrastá a na vede stavia. Rozvoj výstavby socialistickej spoločnosti je vnútorne podmienený rozvojom vedy, vedeckého myslenia.

Vzácné jubileum, ktoré si tohto roku pripomíname, je nám príležitosťou podať hoci len stručnú bilanciu päťročnej činnosti Filozofického ústavu. Naša zpráva bude teda zahrňovať i obvyklú výročnú zprávu za rok 1957.

Uzákonením SAV sa Filozofický ústav stal — ako jedno z pracovísk sekcie spoločenských vied — centrálnou filozofickou inštitúciou na Slovensku. Pripadla mu úloha organizovať a riadiť vedeckovýskumné práce interných pracovníkov ústavu a ďalej evidovať a koordinovať všetku filozofickú tvorbu na Slovensku. Hlavnou náplňou práce ústavu sa stal výskum základných problémov vedecko-materialistickej filozofie i výchova odborných kádrov pre filozofický výskum.

Rozvoj práce ústavu bol prirodzene podmienený danou kádrovou situáciou i možnosťami materiálneho zabezpečenia pracoviska. Tak ako Filozofický ústav existoval od roku 1946 (v rámci bývalej Slovenskej akadémie vied a umení), mal do roku 1953 charakter vedeckého pracoviska skôr iba formálne: počet interných pracovníkov kolísal medzi číslom jedna až tri, práca dlho nebola plánovaná, ústav v nijakom prípade nemohol koordinovať filozofickú prácu v širšom meradle. No už skutočnosť, že takéto pracovisko existovalo, že dokonca, vzhľadom na malý počet interných pracovníkov, prinieslo významné pracovné výsledky, mala veľký význam pre ďalší rozvoj Filozofického ústavu. Vďaka neprerušenej existencii Filozofického ústavu podarilo sa tiež udržať kontinuitu vydávania Filozofického časopisu.

Rok 1953 znamená prelom v kádrovej situácii. Nielen preto, že sa počet pracovníkov zdvojnásobil, ale aj preto, že sa určila perspektíva vybudovania Filozofického ústavu ako kompletného vedeckého pracoviska. Koncom tohto roku pribudli k pracovníkom dr. St. Felberovi, dr. T. Münzovi a dr. Városovej tieto pracovníci: dr. J. Bodnár, J. Strínka a O. Kopčok. V roku 1955 bol prijatý ďalší pracovník (J. Šebestík), r. 1956 nastúpili ako interní pracovníci dr. B. Valehrach a J. Švihran a r. 1957 M. Burica a R. Roško. Pracovisku bola tiež pridelená pomocná odborná sila (B. Jakubková od 1. XII. 1953 do 8. X. 1954 a E. Jonášová od 1. VIII. 1954.). Stav interných pracovníkov ku dňu 1. I. 1958 bol tento: dr. J. Bodnár, M. Burica, O. Kopčok, dr. T. Münz, R. Roško, J. Strínka, J. Švihran, dr. B. Valehrach, dr. E. Városová a E. Jonášová ako pomocná asistentka. Ústav stratil dvoch interných pracovníkov, a to dr. St. Felbera, ktorý dňa 27. X. 1956 zomrel a J. Šebestíka, ktorý zradil svoju vlasť a dôveru spolupracovníkov a v lete 1956 ušiel do záp. Nemecka.

Za celých päť rokov ústav viedol ako externý vedúci akademik I. Hrušovský. Funkciu zástupcu riaditeľa striedave zastávali dr. E. Városová (do konca januára 1954), dr. T. Münz (od 1. II. 1954 do 31. VII. 1956) a dr. J. Bodnár (od 1. VIII. 1956 dodnes).

Významnú úlohu pri budovaní ústavu, skvalitňovaní a usmerňovaní práce mala vedecká

rada ústavu. Tvorili a tvoria ju popri niektorých interných pracovníkoch významní slovenskí vedeckí pracovníci v oblasti filozofie, ktorí pôsobia na vysokých školách. Od začiatku jej činnosti, t. j. od konca roku 1953 predsedom vedeckej rady je akademik I. Hrušovský. Zasadnutia vedeckej rady (bývajú najmenej 6 krát do roka) boli podľa danej potreby venované riešeniu dôležitých otázok jednak teoretickej jednak organizačnej povahy. Boli zasadnutia, ktoré mali viac-menej pracovný charakter a ich úlohou bolo pomôcť pracovníkom ústavu pri plnení ich výskumných úloh, alebo boli venované naliehavým otázkam ideologického a politického charakteru. Väčšia časť zasadnutí v tomto päťročnom období bola však venovaná otázkam, súvisiacim s riadením vedeckej práce ústavu, schvaľovaniu a kontrole plnenia pracovného plánu, schvaľovaniu edičného plánu a rôznym problémom organizačného charakteru.

Ako sme sa už zmienili, Filozofický ústav SAV vydáva od začiatku svojej existencie Filozofický časopis; časopis vychádza nepretržite pod rôznymi názvami, od IX. ročníka štyrikrát do roka. (Do roku 1949 mal názov *Philosophica Slovaca*, neskoršie Filozofický zborník, od roku 1952 Filozofický časopis a od roku 1956 vychádza pod názvom Slovenský filozofický časopis.) Časopis prináša teoretické štúdie, články, príspevky k aktuálnym kultúrno-ideovým a politickým otázkam, ďalej diskusie, rozhlady, recenzie a zprávy. K jeho prispievateľom okrem interných pracovníkov ústavu patria väčšinou mladší vedeckí a odborní pracovníci z vysokých a rôznych filozofických, kultúrnych a politických inštitúcií. Jeho vydávanie má veľký význam aj preto, že dáva príležitosť mladším pracovníkom v oblasti filozofie predstaviť sa verejnosti menšími prácami, skôr než pristúpia k práci na knižných publikáciách.

V uplynulých piatich rokoch bola práca vo Filozofickom ústave zameraná na plnenie troch hlavných úloh: 1. Výskum v oblasti dejín filozofie, predovšetkým slovenskej, 2. Výskum základných problémov historického materializmu a 3. Výskum kategórií dialektického materializmu.

1. *Výskum v oblasti dejín filozofie.* Pri plnení tejto úlohy išlo o marxistické prehodnotenie filozofickej tvorby na Slovensku, výskum a rozbor niektorých významných postáv z dejín svetovej filozofie a o riešenie metodologických otázok, súvisiacich s výskumom dejín filozofie predovšetkým slovenskej. Výskum dejín slovenskej filozofie tvoril až do roku 1957 hlavnú úlohu v pracovných plánoch jednotlivých rokov. Venovala sa mu väčšina interných pracovníkov ústavu, výsledky ich práce — spolu s príspevkami externých spolupracovníkov — vyšli knižne (r. 1957) pod názvom *Kapitoly z dejín slovenskej filozofie*. Kniha prináša prvé marxistické ucelené zhodnotenie jednotlivých období dejín slovenského filozofického myslenia a stáva sa nepostrádateľným podkladom pre ďalšiu prácu na syntetických dejinách slovenskej filozofie. Práca bola odmenená I. cenou Slovenskej akadémie vied za r. 1957. Popri príspevkoch určených pre *Kapitoly z dejín slovenskej filozofie* uverejnili pracovníci ústavu v uplynulých rokoch celý rad väčších i menších štúdií, článkov, ba i monografií, venovaných výskumu dejín filozofie. Uvedieme z nich aspoň niektoré. K dejinám slovenskej filozofie uverejnili príspevky: dr. Münz, *Boj slovenských osvietencov proti poverám a predsudkom (Slovenský filozofický časopis 1956, č. 1)*, *Filozofické náhľady Jána Horárika (Slovenský filozofický časopis 1956, č. 3)*; J. Strínka, *Sv. H. Vajanský — ideológ nacionalistickej buržoázie na sklonku XIX. storočia (Filozofický časopis 1954, č. 1)*; O. Kopček, *Hlasizmus, ideológia protirevolučnej slovenskej buržoázie (Filozofický časopis 1955, č. 1)*; R. Roško, *Janko Kráľ — revolucionár a utopický socialista (Slovenský filozofický časopis 1957, č. 3)*. K výskumu dejín svetovej filozofie treba rátať najmä tieto príspevky: dr. Münz, *Holbachov Systém prírody, štúdia k prekladu Holbachovho Systému prírody, Filozofický profil L. Feuerbacha (štúdia k prekladu vybraných spisov Feuerbacha z gnozeológie a etiky), Hegelova filozofia dejín (Slovenský filozofický časopis 1957, č. 3)*; dr. J. Bodnár, *René Descartes (úvod k prekladu Rozpravy o metóde a Pravidiel pre vedenie rozumu od R. Descarta), Realistické hnutie vo filozofii XX. storočia (Slovenský filozofický časopis 1956, č. 1, 1957 č. 1)*. K problematike dejín filozofie vyšli od interných pracovníkov ústavu tiež dve knižné práce, a to od dr. T. Münza, *Náhľady filozofov malohontskej spoločnosti (1954)* a od dr. J. Bodnára dielo *O súčasnej filozofii v USA (1956)*. Zo štúdií venovaných metodologickým otázkam výskumu dejín slovenskej i svetovej filozofie možno uviesť: J. Strínka,

Boj dvoch línií v dejinách filozofie (Filozofický časopis 1955, č.3); dr. Münz, Za správne chápanie boja materializmu s idealizmom v dejinách slovenskej filozofie (Slovenský filozofický časopis 1956, č. 2); dr. J. Bodnár, K otázke hodnotenia idealizmu (Slovenský filozofický časopis 1957, č. 3). Konečne do oblasti výskumu dejín slovenskej filozofie treba uviesť aj dve monografické práce, ktoré v najbližšom čase predložia ako kandidátske práce dr. Münz a dr. Várossová (dr. Münz, *Osvietenská filozofia na Slovensku*; dr. Várossová, *Vývin filozofie slovenského národného obrodenia*) a do oblasti výskumu svetovej filozofie kandidátsku prácu dr. J. Bodnára *Realistické hnutie v súčasnom idealizme a tzv. filozofia života*, ktorú obhájil na jar t. r.

2. *Výskum základných problémov historického materializmu* bol tiež v popredí záujmu pracovníkov ústavu, no vzhľadom na prípravu vydania Kapitol z dejín slovenskej filozofie nemal požadovaný systematický charakter a výsledky nemožno hodnotiť inak ako čiastkové príspevky k tej ktorej špeciálnej otázke. Výskum bol tematicky značne rôznorodý a obmedzoval sa viac na aktuálne otázky (napr. r. 1955 dr. Felber pracoval na úlohe Socialistické vlastníctvo ako základ družby Čechov a Slovákov v epoche budovania socializmu). Až v roku 1956 sa výskumu určila smernica riešiť *teoretické* otázky rozvoja ľudovej demokracie, ideologickej problematiky výstavby socializmu u nás, boja proti prežitkom a nepriateľským ideológiám, výskumu gnozeologických a sociálnych koreňov revizionizmu a dogmatizmu a konečne výskum základných kategórií historického materializmu. Táto smernica prešla i do pracovného plánu na rok 1957 a do perspektívneho plánu. Podľa neho pracujú pracovníci ústavu orientujúci sa na oblasť historického materializmu od r. 1957 na týchto úlohách: J. Strinka, Diktatúra proletariátu a socialistická demokracia, dr. Münz, Sociálna funkcia náboženstva (monografická práca); R, Roško, Formy rozvíjania slobody v socialistickej spoločnosti; J. Švihran, Metodológia výskumu sociálnych javov. Z doterajších významnejších čiastkových výsledkov možno uviesť tieto články: O. Kopčok, Proti buržoáznemu nacionalizmu (Filozofický časopis 1955, č. 2), K niektorým otázkam boja proti ľudáctvu (Filozofický časopis 1955, č. 2), K niektorým otázkam boja proti ľudáctvu (Filozofický časopis 1955, č. 4); J. Strinka, K otázke kritérií pokroku (Slovenský filozofický časopis 1957, č. 4); dr. St. Felber, Klérofašistická ideológia a prírodné vedy (Filozofický časopis 1955, č. 4). Keďže ústav v minulosti nestačil kádrove v plnej miere zabezpečiť výskum na problematike historického materializmu svojimi internými pracovníkmi, snažil sa získať pre túto prácu externých spolupracovníkov a poskytoval im príležitosť publikovať svoje príspevky na stránkach časopisu.

3. *Aj výskum kategórií dialektického materializmu* sa v uplynulých piatich rokoch pre nedostatok pracovníkov tejto špecializácie v ústave rozvinul len minimálne. Až do roku 1956 v problematike dialektického materializmu aktívne pracoval iba dr. St. Felber, ktorý popri štúdií Pojem vývinu (Slovenský filozofický časopis 1956, č. 4) pripravil do tlače obsiahlu monografiu *Filozofia matematiky*, ktorá vyjde v roku 1959. Práca prináša aplikácie materialistickej dialektiky na oblasť matematiky. Po čiastočnom zlepšení kádrovej situácie a vzhľadom na ďalší kádrový rozvoj ústavu sa vedenie ústavu r. 1957 rozhodlo venovať výskumu kategórií dialektického materializmu zvýšenú pozornosť a určilo mu jednu z dvoch hlavných úloh, na ktorých sa bude v ústave pracovať v najbližších rokoch. Ako náplň tejto úlohy sa určilo v súvisе výskumom kategórií riešenie metodologických, logických a gnozeologických otázok prírodných vied. A tak už v pracovnom pláne na rok 1957 možno najstť takéto témy: B. Valehrach, Gnozeologické základy reflexnej teórie, O. Kopčok, Kategória protirečenia (kandidátska práca), M. Burica, Kategória kvality. Súčasne bola prijatá smernica pre ďalšie posilnenie tejto oblasti výskumu a pre vydanie kolektívneho diela (r. 1957) *State z gnozeológie*.

Iná činnosť pracovníkov ústavu. Dr. J. Bodnár od r. 1954 nepretržite prednáša dejiny filozofie na Filozofickej fakulte UK v Bratislave a pravidelne prednáša na Ústrednej stránickej škole v Bratislave o súčasnej západnej filozofii a sociológii. O. Kopčok a dr. J. Bodnár pôsobia aj v Spoločnosti pre šírenie vedeckých a politických poznatkov.

V minulých piatich rokoch si Filozofický ústav vychoval dvoch vedeckých pracovníkov, ktorí absolvovali trojročné štúdium filozofie v rámci internej vedeckej aspirantúry, a to O. Kopčoka a J. Strinku. Školiteľom oboch pracovníkov bol akademik I. Hrušovský.

V dňoch 13. a 14. decembra 1954 usporiadal ústav v Smoleniciach II. celoslovenskú filozofickú konferenciu, na ktorej sa zúčastnili slovenskí a českí filozofickí pracovníci, zástupcovia niektorých pracovísk SAV, katedier marxizmu-leninizmu politických a pedagogických inštitúcií. Konferencia zhodnotila súčasný stav slovenskej filozofie a vytýčila jej do budúcnosti ďalšie úlohy.

Sľubne sa rozvíja styk so zahraničím. R. 1956 absolvoval dr. Münz študijnú cestu do NDR, r. 1957 do Poľska; dr. J. Bodnár vykonal r. 1957 študijnú cestu do Anglicka. Filozofický ústav SAV navštívil r. 1956 prof. dr. K. Schrickel (z NDR), r. 1957 prof. Okulov (SSSR) a dr. Mende (NDR).

Veľmi priaznivo sa začal rozvíjať aj styk s Filozofickým ústavom ČSAV. Pracovné a informatívne návštevy pracovníkov pražského ústavu u nás a naše návštevy v Prahe značne prispeli pre vzájomné zblížovanie, prehlbovanie spolupráce a koordináciu pracovného i edičného plánu oboch ústavov.

Priaznivo sa možno vysloviť aj o edičnej činnosti ústavu v uplynulých piatich rokoch. Ústav vydal tieto pôvodné práce: dr. T. Münz, *Náhľady filozofov Malohontskej spoločnosti* (1954), I. Hrušovský, *Filozofia a veda* (1955); A. Sirácky, *Klérofaštická ideológia ľudáctva* (1955); V. Filkorn, *Metóda vedy* (1956); *Kapitoly z dejín slovenskej filozofie* (1957).

Ústav ďalej vydal preklady týchto filozofických diel: R. Descartes, *Rozprava o metóde a Pravidlá na vedenie rozumu* (1954); Diogenes Laertios, *Životopisy slávnych filozofov* (1954); *Život a učenie Herakleita z Efezu* (1954); P. H. Holbach, *Systém prírody* (1955) a G. W. Leibniz, *O reforme vied* (1956).

Aby hodnotenie činnosti Filozofického ústavu za uplynulých 5 rokov bolo čo najúplnejšie, treba nakoniec ešte vziať na zreteľ nasledujúcu skutočnosť. Od pracovníkov Filozofického ústavu sa prirodzene žiadalo a žiada, aby sa zvlášť aktívne účastnili na rozširovaní ideí marxistického svetonázoru, na socialistickej prevýchove nášho človeka. To znamená, že popri hlbokom štúdiu marxizmu-leninizmu a pri vlastnej vedeckej práci pracovníci ustavične pôsobili a pôsobia ako prednášatelia, lektori, vedúci rôznych krúžkov, propagandisti atď., uverejňovali a uverejňujú popularizujúce a propagandistické články v rôznych časopisoch. Pokiaľ mal ústav minimálne kádrové vybavenie, mohli pracovníci plniť svoje vlastné vedecké úlohy často iba druhorado. Od roku 1956 sa začala situácia zlepšovať a do budúcnosti možno hľadiť s optimizmom. Ak neustále kladieme dôraz na vybudovanie Filozofického ústavu, robíme to tiež preto, aby naši pracovníci pri primeranej deľbe práce mohli rovnako úspešne plniť svoje vedecké úlohy i popularizačnú a propagandistickú prácu, aby sa takto mohli všestranne účastniť na práci za dovršenie výstavby socializmu v našej vlasti.

Poznámka

Oznamujeme čitateľom nášho časopisu, že pokračovanie štúdií V. Filkorna *Kauzálna logika* a B. Valehracha *Niektoré otázky vzťahu jazyka a poznania z technických príčin* bude uverejnené až v budúcom ročníku.

Redakcia